MALAKALI KADRLAR TAYYORLASHDA IQTISODIYOT NAZARIYASI FANINING ZARURIYATI

Khadjimuratov Abduqaxxor Abdumutalovich
Iqtisod fanlari doktori, Farg'ona Jamoat Salomatligi Tibbiyot institute “Ijtimoiy fanlar” kafedrasi professori. Farg'ona sh. O'zbekiston.
Tel: / teleg. +998 99 974 15 58. man.xadjimuratov@mail.ru
https://doi.org/10.5281/zenodo.8051959

Annotatsiya. *Makolada xozirgi davrda oliy ta’lim sistemasida iqtisodiyot nazariyasi fanini o’qitilishini dolzarbligi haqidagi masalalar bayon qilingan. Shundaydeck, uni igtimoiy davlat barpo etishdagi istiqbollariga yunalish berilgan.*

Kalit so’zlari*: nazariya, iqtisodiyot, iqtisodiyot nazariyasi, oliy ta’lim, ijtimoiy davlat, malakali kadrlar.*

Nazariya nima va fan nima uchun kerak? Hozirgi bosqichda, aniqrog‘i, bozor iqtisodiyotiga o‘tish davri sharoitida nazariya bilan shug‘ullanish olimlar va rahbarlarning ko‘p qismi uchun, degan fikr keng tarqalgan. Shuni ta'kidlash kerakki, bu amaliy hayotda ko'plab fuqarolar doimiy ravishda nazariya bilan shug'ullanadilar, lekin ular bu haqda bilishmaydi, xuddi minglab yillar davomida odamlar tortishish qonunidan uning mavjudligi haqida hech qanday tasavvurga ega bo'lmaganidek. Masalan, siz uy sotib olishga yoki kvartirani almashtirishga qaror qilasiz. Qayerdan boshlaysiz? Masalani o‘rganish va uni ko‘p jihatdan tahlil qilishdan – narxi, maydoni, transport yo‘llari, ekologiyasi, holati va hokazo. Shunday qilib, muammolarni yana jiddiy nazariy o'rganish boshlanadi va shundan keyingina amaliy qaror qabul qilinadi.

Nazariya- (yunoncha theoria - kuzatish, tadqiq qilish) - bu qandaydir hodisa, jarayon yoki ob'ekt haqida umumlashtirilgan bilimlarning "aqliy to'plami". Shu bilan birga, masalan, odamlar sayyoralarning harakatini kuzatib, nazariy jihatdan ularning xususiyatlarini va harakat yo'llarini aniqladilar ...

Rus olimi, ajoyib nazariyotchi, iqtisodchi, kimyogar D.I. Mendeleyev ishonchli tarzda isbotladi: “Nazariya bu ruh, amaliyot (tajriba) esa fanning tanasidir. Nazariyasiz fikrlar ummonida, faktlar o‘rmonida adashib qolish oson” [2.18]. Albatta, zo'r nazariyotchi mutlaqo to'g'ri va bu inson faoliyatining barcha sohalariga, lekin ayniqsa, moddiy ne'matlarni ishlab chiqarish, taqsimlash, ayirboshlash va iste'mol qilish bilan bog'liq gorizontal va vertikal munosabatlar o'zaro bog'liq bo'lgan iqtisodiyotga taalluqlidir.

Fan - bu har qanday ob'ekt, jarayon, hodisaning mohiyatini o'rganish, o'rganish usulidir. Bir paytlar K.Marks shunday ta’kidlagan edi: “Agar narsalarning namoyon bo‘lish shakli va mohiyati to‘g‘ridan-to‘g‘ri bir-biriga to‘g‘ri kelsa, har qanday fan ham ortiqcha bo‘lar edi” (O‘sha yerda, 18-bet). Tashqi tomondan, Quyosh Yer atrofida aylanadiganga o'xshaydi. Ular buning aksi bo'lib chiqdi. Va buning aksini isbotlash uchun qancha asrlar davomida inson qurbonligi kerak bo'ldi.

Binobarin, tabiatda va jamiyatda narsa va hodisalarning mohiyatini ifodalovchi obyektiv qonuniyatlar mavjud. Bu qonuniyatlarni kashf etish, bilish va amaliyotda ongli foydalanishni aniqlash fanning maqsadidir.Aksincha, odamlar tabiat va jamiyat hodisalarining mohiyatiga kirib, muayyan qonuniyatlarning amal qilishini ochib beradilar. Xuddi shunday, nazariya tufayli, iqtisodiy hayotdagi hodisa va jarayonlarning mohiyati haqida gap bormoqda. Savolga javob izlash uchun qancha nazariyalar ilgari surilganini eslang: agar boylik Xudo tomonidan

berilmagan bo'lsa, unda u qaerdan keladi? Ko'pgina iqtisodiy nazariyalar amaliyot va vaqt sinoviga dosh berolmaydi. Ammo shunday nazariyalar va qonunlar borki, ular bir paytlar ilmiy asoslangan, ammo o'zgargan sharoitda odamlar o'rtasida mavjud bo'lgan iqtisodiy munosabatlarga va ularning manfaatlariga mos kelmaydi. Chunki insoniyat hayoti tarixida har qanday holatda ham taraqqiyot bor, jamiyatning ishlab chiqaruvchi kuchlari o‘sib bormoqda.

Qisqacha xulosa chiqarish mumkin: nazariya tufayli hodisaning (jarayonning) mohiyati ochiladi, harakat qonuni va uni amaliyotga tatbiq etish mexanizmi aniqlanadi. Masalan, tovar ayirboshlash jarayoni, bu hodisa qadimdan olimlarning diqqat-e’tiborida bo‘lgan. Oxir-oqibat, qiymat qonuni aniqlandi, bu esa ushbu hodisaning mohiyatini ochib berish va uni amalga oshirish mexanizmini aniqlash imkonini berdi.

Shunday qilib, nazariya tufayli iqtisodiy qonunlarning harakatlari o'rganiladi va aniqlanadi, tabiat qonunlari kabi ob'ektiv xususiyatga ega, ya'ni odamlarning irodasi va ongiga bog'liq bo'lmagan holda harakat qiladi. Ularning farqi shundaki, tabiat qonunlarining ob'ektiv tabiati aniqroq namoyon bo'ladi va iqtisodiy qonunlar unchalik aniq emas, lekin iqtisodiy faoliyatda ularga e'tibor bermaslik yoki kam baho berish odamlarga juda katta zarar keltiradi.

Va nihoyat, biz shbu maqolaning "o'qi" nuqtasida keldik va shuni ta'kidlash kerakki, bu vaziyatda har qanday iqtisodiy hayotda iqtisodiyot nazariyasi, to'g'rirog'i, iqtisodiy nazariya kerak, faqat shu fan muammoni hal qilishga, rivojlanish mexanizmini vizual ravishda o'rganishga qodir. turli vaziyatlarda ma'lum bir iqtisodiyotning.

Binobarin, iqtisodiy nazariyaning eng xarakterli funksiyalari quyidagilardir: - kognitiv funktsiya; - uslubiy funktsiya; - amaliy funktsiya, uning maqsadi iqtisodiy muammolar va ularni hal qilish yo'llarini iqtisodiy nazariy asos sifatida har qanday davlatning siyosatini shakllantirishdir. Shunday qilib, iqtisodiy nazariya odamlarning iqtisodiy xatti-harakatlarini o'rganadi. Shuning uchun bu fan gumanitar (ijtimoiy) fandir.

Har qanday davlatning iqtisodiy siyosati jamiyatda ob'ektiv qonuniyatlarni zamonaviy sharoitda jiddiy tanazzulga uchragan - ijtimoiy fanlar o'rganishini, fundamental ijtimoiy fanning o'zi - siyosiy iqtisod butunlay yo'q qilinganligini hisobga olishi kerak. Bularning barchasi mamlakatimizda o'tgan asrning 80-yillari oxirida sodir bo'lgan. Garchi bu bilan birga iqtisodiy nazariya qolib, ammo u etarli emas.

Bu haqda bitta darslik muallifi shunday yozadi: “Ijtimoiy fanlarning tanazzulga uchrashi bizning tsivilizatsiyamiz boshi berk ko'chaga kirib qolganiga olib keldi. Aksincha. Nazariy iqtisod fanining – siyosiy iqtisodning tugatilishi maxsus va tarmoqli iqtisodiy fanlarning jonsiz qolib, “fikrlar ummonida va faktlar o‘rmonida sarson-sargardon bo‘lib yurishiga” olib keldi.[Sit. muvofiq: 2.22]. Shu bilan birga, G'arb izlariga ergashishildi.

Absurd, albatta! A.M. Gorkiy "...hayot shunchalik xilma-xilki, har qanday bema'nilik uchun faktlarni to'plash mumkin", dedi. G'arbdagi bu chalkashliklar “Economics” tufayli yuzaga keldi.

Shuning uchun ham shuni ta’kidlash kerakki, “iqtisodiy nazariya” bilan bir qatorda umumiy kasbiy fanlar ham mavjud bo‘lib, ularda iqtisodiy masalalar kengroq o‘rganiladi. Aksincha, iqtisodiy fanlar tizimida uchta asosiy yo'nalish mavjud:

1) Iqtisodiy tarix fanlari (iqtisodiy ta'limotlar tarixi, xalq xo'jaligi tarixi, mamlakatlar iqtisodiyoti tarixi va boshqalar);

2) Tarmoqli iqtisodiy fanlar (sanoat iqtisodiyoti, qishloq xo‘jaligi iqtisodiyoti, qurilish iqtisodiyoti, turizm iqtisodiyoti va boshqalar);

3) Maxsus fanlar (moliya, statistika, marketing, menejment, biznes asoslari va boshqalar). Bu yo‘nalishlarning har biri o‘nlab ilmiy fanlarni nazariy va amaliy bo‘limlar bilan birlashtiradi.

Endi muammoning mohiyatiga qaytaylik. Ular “degradatsiya” bilan bir qatorda iqtisodiy bo‘lmagan oliy o‘quv yurtlari va mutaxassisliklarida ham iqtisodiy nazariyani o‘qitishni to‘xtatdilar. Nega? Balki ular iqtisodiy nazariyani o‘rgatish uchun soatlab vaqt sarflashga ochko‘zdirlar yoki “yaxshi” kadrlar tayyorlashda iqtisodiy nazariyaning ahamiyatini chalkashtirib yuborishgandir? Garchi iqtisodiy ta'lim sotsializm davrida barcha mutaxassisliklar bo'yicha olingan.

Binobarin, mamlakatimiz mustaqilligining butun davri bozor iqtisodiyoti uchun “o‘zbek modeli” qurilishi bo‘yicha kadrlar tayyorladi. Iqtisodiy ta'lim bo'yicha o'qimasdan qanday qilib turli profilli mutaxassisni tayyorlash mumkin? Zero, bozor munosabatlari iqtisodiyot hayotining butun sohasiga, xususan, ishlab chiqarish va xizmatlarga, shu jumladan, ta'lim, sog'liqni saqlash va boshqalarida keng tarqaldi.

Ma’lum bo‘lishicha, bu savolga javob o‘tish davri sharoitida bozor iqtisodiyotining shakllanishi va rivojlanishidagi iqtisodiy nazariyaning o‘rni va ahamiyatiga yetarlicha baho bermaganliklarini bildiradi. Zero, biz ijtimoiy yo‘naltirilgan bozor iqtisodiyotini quramiz. Qolaversa, Yangi O‘zbekiston Konstitutsiyasiga ko‘ra, davlatimiz allaqachon ijtimoiy davlat hisoblanadi.

Bir qator ilg‘or G‘arb mamlakatlari tajribasidan kelib chiqib, “Iqtisodiy nazariya – ijtimoiy davlatning ilmiy asosi” ekanligini alohida ta’kidlash lozim. Demak, iqtisodiy nazariyaning roli va ahamiyatini past baholab, yangi sivilizatsiyalashgan ijtimoiy tuzum qurish mumkin emas. Bundan tashqari, G'arbning zamonaviy maktablarini o'rganish shuni ko'rsatadiki, ularning tavsiyalarida ijtimoiy davlatning yaxlit iqtisodiy nazariyasini yaratish bo'yicha ko'plab g'oyalar mavjud. Bu borada institutsionalizmning ko‘zga ko‘ringan namoyandalari J.Gelbreyt va G.Myrdallarning asarlari alohida e’tiborga loyiqdir.

O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida mustaqil fikrlaydigan, zamonaviy bilim va yuksak ma’naviy-axloqiy fazilatlarga ega bo‘lgan yuqori malakali kadrlar tayyorlash jarayonini ko‘tarish, oliy ta’limni sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarish maqsadida darajasi , ijtimoiy soha va iqtisodiyot tarmoqlarini ilg‘or ta’lim texnologiyalari asosida rivojlantirish lo’zda tutilgan [1].

Xulosa sifatida taklifimiz: bu fikrlarning barchasi iqtisodiyot nazariyasini mamlakat oliy o‘quv yurtlarida barcha mutaxassisliklar uchun mustaqil fan sifatida o‘quv rejasiga kiritish zarurdir.

REFERENCES

1. O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida//Narodnoe slovo, 2019 yil, 9 oktyabr.
2. Iqtibos: Siyosiy iqtisod: qisqa kurs / tahrir. Doktor Ek. Fanlar, prof. D.V. Yalpi. - M .: MChJ "TD Algoritm", 2016. - 18-bet
3. Myrdal G. Farovonlik davlati asoslari / ed. Iqtisodiyot fanlari doktori, prof. N.N. Gritsenko - M .: "ATISO" nashriyoti, 2012 yil.